

Danijela Makovec

MEDNARODNA PRIMERJAVA DEJAVNIKOV VPLIVA NA ZGODNJE OPUŠČANJE IZOBRAŽEVANJA

POVZETEK

V članku razpravljamo o dejavnikih, ki vplivajo na zgodnje opuščanje šolanja, in o ukrepih, ki so bili v Sloveniji sprejeti, da bi slednje preprečili. Zmanjšanje zgodnjega opuščanja šolanja na manj kot 10 % do leta 2020 je namreč eden ključnih ciljev strategije Evropa 2020, Slovenija pa omenjeni cilj že presega. Po zadnjih raziskavah ima namreč naša država eno izmed najnižjih stopenj zgodnjega opuščanja šolanja med državami Evropske unije (EU). V prispevku proučujemo razloge za omenjeno nizko stopnjo zgodnjega opuščanja šolanja ter podajamo pregled institucionalnih in političnih ukrepov, ki jih je Slovenija sprejela, da bi zmanjšala osip in mladostnike čim dlje zadržala v izobraževalnem sistemu. Rezultati študije kažejo, da je v državah EU delež moških, ki so opustili šolanje, večji od deleža žensk ter da obstaja pozitivna povezanost med dejavniki, kot sta izobrazba staršev in socialno-ekonomski status družine, ter zgodnjim opuščanjem šolanja. Prav tako smo ugotovili, da je delež mladih priseljencev, ki so opustili šolanje, dvakrat večji od deleža mladih, ki živijo v državi, v kateri so se tudi rodili.

Ključne besede: zgodnje opuščanje šolanja, osip, dejavniki vpliva, izobraževalna politika

AN INTERNATIONAL COMPARISON OF FACTORS THAT AFFECT EARLY SCHOOL LEAVING - ABSTRACT

The article discusses the factors that influence dropping out of schooling and the measures taken in Slovenia to prevent it. Reducing early school leaving to less than 10% by 2020 is one of the key objectives of the Europe 2020 strategy, and Slovenia already exceeds that goal. In the paper, we study the reasons for this low level of early school leaving, and provide an overview of the institutional and policy measures adopted by Slovenia in order to reduce dropout rates. The article also presents the results of an analysis that showed that in EU countries, the percentage of men who have dropped out of school is higher than the percentage of women, and that there is a positive correlation between factors such as the parents' education and the family's socio-economic status, and early school leaving. We also found that the percentage of young immigrants who drop out of school is twice as high as the percentage of young people who live in the country where they were born.

Keywords: early school leaving, dropout, factors of influence, educational policy

UVOD

Zgodnje opuščanje šolanja (znano tudi kot zgodnje opuščanje sistema izobraževanja in usposabljanja, osipništvo) je večplasten in zapleten pojav, ki se, sledeč izsledkom mnogih raziskav, ne zgodi nenadoma, ampak je rezultat daljšega procesa šolske neuspešnosti (Banerjee, 2016; Cairns, Cairns in Neckerman, 1989). Pojavlja se v več oblikah in zajema mlade, ki so šolanje opustili pred iztekom izobraževanja, pri čemer ločujemo dve skupini mladih, in sicer tiste, ki so končali obvezno šolanje, vendar niso pridobili srednješolske izobrazbe, ter mlade, ki so opravili poklicne tečaje, ki pa niso vodili do izobrazbe, ki ustreza srednješolski. Uradna poročila EU opredeljujejo osipnike kot tiste posameznike, »stare med 18 in 24 let, ki so dokončali največ osnovno šolo in niso vključeni v nadaljnje izobraževanje ali usposabljanje« (Slovar Eurostata),¹ pri nas pa jih uvrščamo v skupino mlajših odraslih, ki se lahko po izstopu iz izobraževanja vključijo v programe, kot je recimo PUM-O, in druge.

Razloge za zgodnje opuščanje šolanja lahko pripišemo različnim dejavnikom, kot so osebne značilnosti posameznika, družina ter socialne in ekonomske razmere posameznika (Dekkers in Claassen, 2001; Rumberger, 1983). Na povečano zanimanje tako raziskovalcev kot javnosti za omenjeno tematiko kaže tudi povečano število člankov, v katerih avtorji pišejo o razlogih zgodnjega opuščanja šolanja. Med drugim ugotavljajo, da so definicije zgodnjega zapuščanja izobraževanja v raziskovalni literaturi zelo različne (Markussen, Frøseth in Sandberg, 2011), saj odsevajo različne razloge za opuščanje šolanja in nacionalne kontekste proučevanja tega pojava.

Zmanjšanje zgodnjega opuščanja šolanja na manj kot 10 % do leta 2020 je eden od ključnih ciljev strategije Evropa 2020 (European Commission, 2010), Slovenija pa je v letu 2017 dosegla zavidljivih 4,9 %, kar je precej bolje od zastavljenega cilja. V članku bomo povzeli nekatere dejavnike zgodnjega opuščanja šolanja, ki so jih identificirali tako domači kot tuji raziskovalci, obenem pa bomo podali tudi primerjavo po državah članicah EU glede na izbrane dejavnike, ki vplivajo na zgodnje opuščanje šolanja. V sklepu navajamo nekatere sistemske in preventivne ukrepe, s katerimi se v Sloveniji spoprijemamo z obravnavano tematiko.

DEJAVNIKI ZGODNJEGA OPUŠČANJA ŠOLANJA

Večje število raziskav v prejšnjih letih o tej temi je zagotovo vplivalo na povečanje razumevanja, zakaj nekateri dijaki predčasno opustijo šolanje ali zapustijo šolo, pri čemer je treba izpostaviti tudi to, da so definicije zgodnjega zapuščanja izobraževanja v raziskovalni literaturi zelo različne in odsevajo različne razloge za opuščanje izobraževanja v nacionalnih kontekstih proučevanja tega pojava (Markussen idr., 2011). Na tem mestu je treba zapisati, da osipništvo ni pojav, ki ga zaznavamo le v t. i. klasičnih oblikah izobraževanja, temveč se pojavlja tudi v e -izobraževanju, kjer je ta problematika še bolj pereča.

1 http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Early_leaver_from_education_and_training

Podatki o stopnji osipa v omenjeni obliki izobraževanja namreč kažejo, da v programih izobraževanja na daljavo ugotavljajo 10 do 20 % višjo stopnjo osipa kot pri klasičnem študiju (Carr v Radovan, 2012, str. 31).

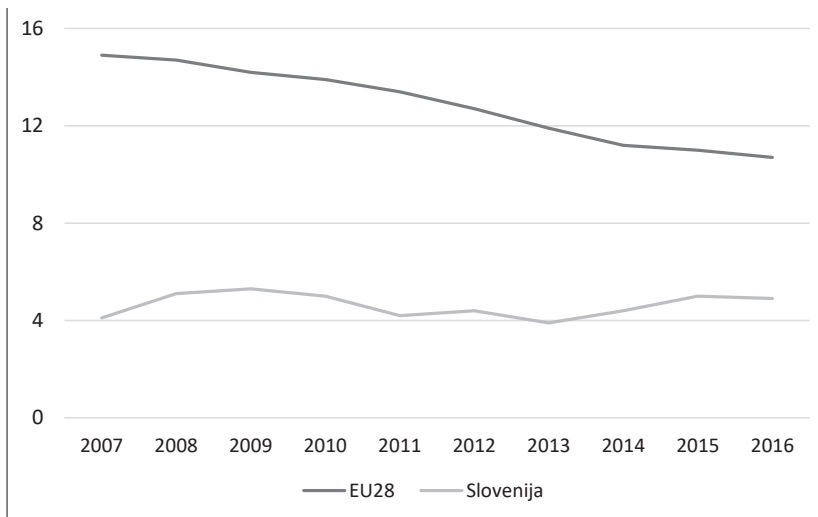
A vrnilo se k zgodnjemu opuščanju šolanja v t. i. klasičnih oblikah izobraževanja. Raziskovalci, ki so proučevali t. i. splošni kontekst osipništva, pri čemer so se ukvarjali predvsem z dejavniki, ki vplivajo na odločitev posameznika o opustitvi šolanja (npr. Alivernini in Lucidi, 2011; Cederberg in Hartsmar, 2013; De Witte, Nicaise, Lavrijssen, Van Landeghem, Lamote in Van Damme, 2013; Fernández-Macías, Antón, Braña in De Bustillo, 2013; Lamb in Markussen, 2011), so ugotovili, da je zgodnje opuščanje šolanja rezultat interakcije številnih kompleksnih spremenljivk in da je pogosto težko določiti, katera je v danem trenutku pomembnejša, obstajajo pa povezave med posameznimi dejavniki in osipom. Tako lahko na osipništvo vplivajo naslednji dejavniki: odnos staršev do šole, pomanjkanje socialnega kapitala, neugodne življenjske razmere, slabše kognitivne sposobnosti posameznika, specifične učne težave in zdravstvene težave posameznika. Na splošno lahko dejavnike razdelimo na tri skupine, in sicer: individualne razlike med posamezniki, dejavniki družinskega porekla in dejavniki šolskega okolja. Pri iskanju posameznih značilnosti učencev, pri katerih obstaja tveganje za opustitev šolanja, so v nekaterih raziskavah celo prišli do sklepa, da so osipniki manj inteligentni in na šolskih testih v primerjavi z učenci, ki šolanja ne zapustijo, dosegajo slabše rezultate (Audas in Willms, 2002; Cairns, Cairns in Neckerman, 1989; Ensminger in Slusarcick, 1992).

Poleg tega raziskave kažejo tudi, da gre pri osipnikih za mlade, ki so manj motivirani za to, da bi uspevali v šoli, in so pogosto v šolskem okolju tudi manj zadovoljni (Audas in Willms, 2002; Hoffman in Lowitzki, 2005), ter da moški in etnične manjšine sodijo v skupino z večjim tveganjem za zgodnjo opustitev šolanja (Dekkers in Claassen, 2001; Marks in Fleming, 1999; Rumberger, 1995). Močan napovednik tveganja za zgodnje opuščanje šolanja je tudi družinsko ozadje, saj imajo, kot ugotavlja Rumberger (1983), učenci, katerih starši so manj izobraženi ali imajo nizek socialno-ekonomski položaj, večje možnosti, da bodo opustili šolanje.

V raziskavah, v katerih so proučevali, kaj vpliva na preprečevanje osipa, so ugotovili, da so pozitivna socialna klima, občutek pripadnosti šoli ter visoka stopnja sodelovanja med učenci, učitelji in starši tisti dejavniki, ki pomembno prispevajo k zmanjševanju opuščanja šolanja (De Witte idr., 2013; Markussen, Frøseth in Sandberg, 2011). Pri dejavniki šolskega okolja je zaznati tesno povezanost med neuspešnostjo v šoli, osipom in ponavljanjem razreda oz. letnika. Poročilo 17 študij, opravljenih v ZDA (Jimerson, Anderson in Whipple, 2002), je potrdilo, da upad učenčevega uspeha v šoli sovпада z obsegom odsotnosti od pouka, zato je redno obiskovanje šole mogoče šteti kot varnostni dejavnik uspešnosti v šoli. Pomembne ugotovitve so bile pridobljene tudi iz raziskav avtorjev Stearns, Moller, Blau in Potochnick (2007), kjer so ugotovili, da večji nadzor nad odsotnostjo učencev od pouka in nadzor nad njihovim šolskim delom doma le redko krepita negativne pojave, kot so strah pred šolo, zavračanje šole in opuščanje šolanja.

PREGLED RAZISKAV O OSIPNIŠTVU IN OPUŠČANJU ŠOLANJA V SLOVENIJI

Po zadnjih podatkih Eurostata Slovenija sicer sodi v kategorijo držav z nizko stopnjo opuščanja šolanja, saj podatki kažejo, da je v letu 2008 kar 90,2 % prebivalcev, starih od 20 do 24 let, uspešno končalo srednješolsko izobraževanje (Commission of the European Communities, 2009, str. 64). Po podatkih Eurostata (Slika 1), ki prikazujejo delež tistih, ki so »zgodaj opustili šolanje«, je delež mladih v naši državi v starostni skupini med 18 in 24 let, ki so izstopili iz izobraževanja in usposabljanja, v letu 2007 znašal 4,1 %, v letu 2016 pa 4,9 % (Eurostat, 2017), kar je precej nižje od povprečja 11 % v vseh 28 državah EU in ena najnižjih stopenj osipa znotraj EU.

Slika 1: Trendi stopnje osipnikov v Sloveniji in EU28 (Eurostat, 2017)

Kljub spodbudnim podatkom Eurostata je bilo na nacionalni ravni opravljenih nekaj pomembnih raziskav, ki ponujajo vpogled v t. i. profil potencialnih osipnikov. Raziskovalci (npr. Geržina, Vranješ, Cek, Hazl, Mesec in Švab, 2001; Klanjšek, Flere in Lavrič, 2007; Ule, Kuhar in Kožar Černelič, 2003) so poskušali odkriti dejavnike, ki vplivajo na šolsko uspešnost v slovenskem poklicnem izobraževanju, in njihovo povezavo z odločitvijo o prenehanju šolanja. Po navedbah Geržine idr. (2001) se najzgodnejša opustitev šolanja zgodi že v osnovni šoli, kjer gre zlasti za učence, ki so izpolnili z zakonom določeno osnovnošolsko obveznost (torej devet let šolanja), vendar pa osnovne šole niso dokončali.

M. Ule navaja, da je pri vzorcu mladih, ki so opustili srednješolsko izobraževanje, zaznati naslednje značilne vzorce:

- nizek socialno-ekonomski položaj družin, iz katerih prihajajo ti učenci;
- pomanjkanje spodbud staršev;
- slabi odnosi s starši;

- dojemanje, da je odnos učiteljev do učno neuspešnih učencev slabši kot do učno uspešnejših učencev (Ule idr., 2003, str. 67).

Novejša analiza dejavnikov, ki vplivajo na šolski uspeh v srednji šoli, je pokazala, da je uspeh v osnovni šoli zelo povezan z uspehom ob koncu prvega letnika srednje šole (Klanjšek idr., 2007). Izsledki raziskave, v kateri je sodelovalo tisoč dijakov, potrjujejo, da se dejavniki šolskega uspeha v poklicnem izobraževanju razvijejo že zgodaj v otroštvu. Spremenljivke, ki so bile bistveno povezane z dosežki v osnovni šoli, so bile: spol (v povprečju imajo fantje nižji šolski uspeh), inteligenca, lokus nadzora, izobrazba matere, navezanost in zaupanje med otroki in starši, velikost in struktura družine, status, prejeta učna pomoč in učenčev kulturni kapital. Omeniti moramo tudi socialno anksioznost, vpliv katere pa je bil jasno razviden samo v okviru srednješolskega izobraževanja. Ista raziskava poudarja tudi pomen občutka povezanosti učenca s šolo, ki se v glavnem nanaša na njegov pozitivni čustveni odnos do šole (Klanjšek idr., 2007). Težko je sicer govoriti o neposredni povezanosti med kakovostjo in trajanjem obveznega izobraževanja ter osipom, je pa res, da so učenci, ki so manj uspešni v osnovni šoli, bolj nagnjeni k opustitvi srednješolskega izobraževanja, podobno je namreč pokazala tudi že omenjena raziskava Geržine s sodelavci, kjer so ugotovili, da je bila najvišja stopnja osipa v srednjih šolah zabeležena v programih nižjega poklicnega izobraževanja (Geržina idr., 2001).

Če povzamemo, lahko zapišemo, da je zgodnje opuščanje šolanja posledica mnogoterih dejavnikov, ki jih uvrščamo v dve medsebojno povezani skupini: a) dejavniki, povezani s šolo, in b) dejavniki, povezani s posameznikom, družino in socialnim ozadjem. Čeprav zgodnje opuščanje šolanja pogosto temelji na odločitvi posameznika, pa je kljub temu možno določiti nekatere zunanje dejavnike, ki vplivajo na to odločitev. Med dejavniki zgodnjega opuščanja šolanja v ospredje postavljamo naslednje:

- dijaki pogosteje kot dijakinje opuščajo šolanje, čemur pritrjujejo tako mednarodne kot nacionalne raziskave (European Commission, EACEA, Eurydice in Cedefop, 2014; Fernández-Macías, Antón, Braña in De Bustillo, 2013; Lamb in Markussen, 2011);
- v skladu s podatki Evropske komisije obstaja močna povezava med opustitvijo šolanja, socialno prikrajšanostjo in nizko stopnjo izobrazbe staršev (Evropska komisija, 2013);
- številne študije potrjujejo (npr. Dalton, Gennie in Ingels, 2009; Blue in Cook, 2004; Cataldi, Laird in KewalRamani, 2009; Ishitani in Snider, 2006; Ou in Reynolds, 2006), da je socialno-ekonomski status ključni dejavnik, ki lahko poveča tveganje za zgodnjo opustitev šolanja. Posamezniki, ki se odločijo za opustitev šolanja, pogosteje izvirajo z družin z nižjim socialno-ekonomskim statusom; nezaposlenimi starši, nizkimi prihodki in nizko stopnjo izobrazbe staršev. Še posebej stopnjo izobrazbe matere, ki je v otrokovo izobraževanje in vzgojo običajno najbolj vpletena, lahko pogosto označimo za pomemben dejavnik tveganja;
- raziskave (npr. Glick in White, 2004; Yukseker, 2007) kažejo tudi, da mladi, ki niso rojeni v državi, v kateri se šolajo (manjšine, priseljenci), pogosteje opuščajo šolanje od svojih vrstnikov. Nekatere študije kažejo, da je ta stopnja še posebej visoka v Grčiji, Španiji in Italiji;

- odsotnost skrbi in izobrazbe v zgodnjem otroštvu, težek dostop do visokokakovostne izobrazbe kot posledica socialno-ekonomske segregacije ter pomanjkanje starševske podpore in nezadostne večšine na področju jezika močno vplivajo na uspešnost migrantskih študentov (Evropska komisija, 2013);
- na zgodnje opuščanje šolanja neposredno vplivajo tudi nekateri s šolo povezani dejavniki, npr. šolska klima, konflikti z učitelji, nasilje v šoli. Tu posebej ne navajamo težav, ki so posledica posameznikove šolske neuspešnosti, smo pa uvodoma že poudarili vlogo tega dejavnika za zgodnje opuščanje šolanja.

METODOLOGIJA

Baza in instrument

Podatki, uporabljeni za analizo, so del Ankete o delovni sili iz leta 2014, ki jo v sodelovanju z nacionalnimi statističnimi uradi izvaja Eurostat. V analizo je bilo vključenih 529.180 anketirancev iz 28 držav. Pri analizi smo upoštevali uradno definicijo »zgodnje opustitve šolanja«, po kateri so v omenjeno kategorijo uvrščeni tisti posamezniki, ki so stari med 18 in 24 let ter imajo končano osnovno šolo ali manj in niso vključeni v nobeno izobraževanje ali usposabljanje (Evropska komisija, 2013, str. 8). Za potrebe analize stanja smo podatke obdelali na ravni deskriptivne statistike. Podatke prikazujemo v preglednicah.

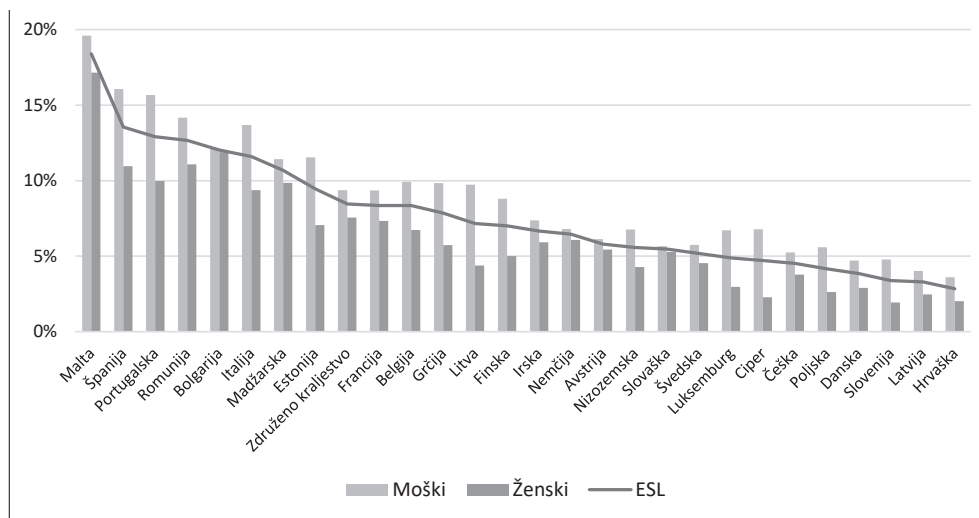
Raziskovalni problem

Zgodnje opuščanje šolanja večinoma temelji na odločitvi posameznika, a se v ozadju vedno skriva več dejavnikov tveganja, ki vodijo do take odločitve. V naši analizi smo preverjali, kako so z zgodnjim opuščanjem šolanja v državah EU povezani dejavniki, kot so: socialno-ekonomski status družine, znotraj katerega smo proučevali povezanost med osipništvom in izobrazbo staršev ter osipništvom in številom nezaposlenih odraslih oseb v gospodinjstvu; zanimalo nas je tudi, ali spol posameznika ter država rojstva in bivanja posameznika oz. status priseljenca vplivajo na zgodnje opuščanje šolanja.

REZULTATI

Najprej nas je zanimalo, kolikšen je delež mladih po posameznih državah EU, ki so zgodaj opustili šolanje. Podatke prikazujemo na Sliki 2, kjer so prikazani tudi podatki o zgodnjem opuščanju šolanja po državah članicah EU glede na spol.

Če pogledamo najprej deleže zgodnjega opuščanja šolanja po državah, vidimo, da so v kategoriji držav, kjer je stopnja osipništva višja od 10 %, Malta, Španija, Romunija, Portugalska, Bolgarija, Italija in Madžarska. V kategoriji držav, kjer se osipništvo giblje med 5 % in 9 %, najdemo države, kot so: Estonija, Združeno kraljestvo, Francija, Belgija, Grčija, Litva, Finska, Irska, Nemčija, Avstrija, Nizozemska, Slovaška in Švedska. Države, kjer je osipništvo manjše od 5 %, pa so: Luksemburg, Ciper, Češka, Poljska, Danska, Slovenija, Latvija in Hrvaška.

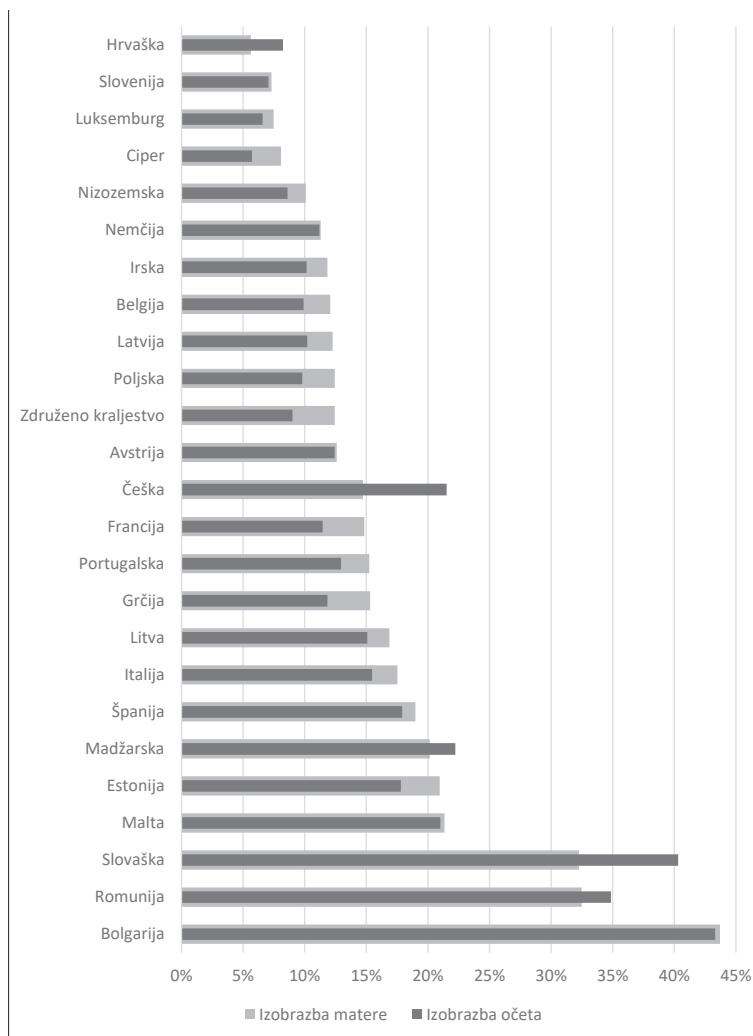

Slika 2: Delež mladih, ki so zgodaj opustili šolanje, po državah in glede na spol (EU28, 2014)

Ko pogledamo strukturo mladih, ki so opustili šolanje, po spolu, vidimo, da je v vseh spremljanih državah delež moških, ki so opustili šolanje, večji od deleža žensk. Tudi tu smo spremljane države razdelili na tri kategorije. V kategorijo, kjer je razlika v osipništvu med moškimi in ženskami večja od 4 %, so se uvrstile Portugalska, Litva in Španija. V skupino držav, kjer se razlika med spoloma pri zgodnjem opuščanju šolanja giblje med 2 % in 4 %, so se uvrstile Finska, Luksemburg, Belgija, Romunija, Poljska, Slovenija (2,8 %), Norveška, Nizozemska, Malta in Francija. V skupino držav, kjer je omenjena razlika med spoloma manjša od 2 %, pa sodijo Združeno kraljestvo, Danska, Latvija, Madžarska, Hrvaška, Češka, Irska, Švedska, Avstrija, Nemčija, Slovaška in Bolgarija, pri čemer zadnje štiri našete države dosegajo razliko, ki je manjša od 1 %.

V nadaljevanju prikazujemo povezavo med izobrazbo staršev in zgodnjim opuščanjem šolanja (Slika 3). Izobrazba staršev je namreč pomembno povezana s socialno-ekonomskim statusom družine, ki se je izkazal kot pomemben dejavnik tveganja za zgodnje opuščanje šolanja (prim. Ule, 2003), sočasno pa izobrazba matere (pomembneje kot izobrazba očeta) vpliva tudi na dejavnike šolskega (ne)uspeha (prim. Klanjšek idr., 2007). Pri primerjavi podatkov o zgodnjem opuščanju šolanja in izobrazbi staršev smo izobrazbo staršev razdelili v tri skupine. V prvo skupino, torej s starši z nizko stopnjo izobrazbe, smo uvrstili tiste, ki so navedli, da je najvišja stopnja dosežene izobrazbe staršev (ne)dokončana osnovna šola oz. stopnja 0 do 2 po lestvici ISCED. V drugo skupino smo uvrstili tiste, ki so navedli, da je najvišja stopnja dosežene izobrazbe staršev srednja šola oz. stopnji 3 in 4 po lestvici ISCED. V tretjo skupino pa smo uvrstili tiste, ki so navedli, da je najvišja stopnja dosežene izobrazbe staršev višja od prej omenjenih, torej stopnje 5 do 8 po lestvici ISCED (Povezovalna tabela za stopnjo izobrazbe, b. 1.).

Podatki potrjujejo povezanost med izobrazbo staršev in zgodnjim opuščanjem šolanja. V celotnem vzorcu tistih, ki so opustili šolanje, je bilo v prvi skupini 14,9 % osipnikov, ki so kot najvišjo doseženo stopnjo izobrazbe očeta navedli (ne)dokončano osnovno šolo, in 16,5 % (ne)dokončano osnovno šolo matere. V drugi skupini je 3,8 % osipnikov navedlo, da imajo njihovi starši dokončano srednjo šolo (med izobrazbo matere in očeta v vzorcu ni bilo razlik). V tretji skupini pa je 1,6 % tistih, ki so opustili šolanje, kot najvišjo stopnjo izobrazbe očeta navedlo visoko stopnjo, ter 1,7 % tistih, ki so opustili šolanje, kot najvišjo stopnjo matere izobrazbe navedlo visoko stopnjo. Daleč največji delež osipnikov ima torej starše z nizko stopnjo izobrazbe, zato v Sliki 3 prikazujemo podatke o povezavi izobrazbe staršev z zgodnjim opuščanjem šolanja za omenjeno skupino.

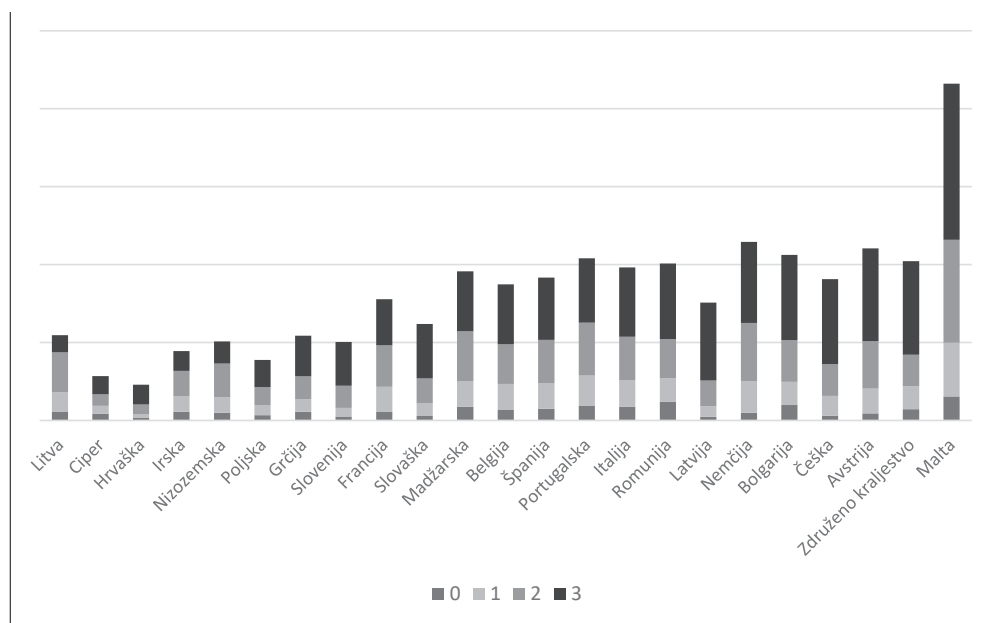

Slika 3: Delež mladih, ki so zgodaj opustili šolanje, glede na nizko stopnjo izobrazbe staršev (EU28, 2014)

Razvidno je, da je v večini držav izobrazba matere bolj povezana z zgodnjim opuščanjem šolanja. Tak trend zaznamo v Grčiji, Franciji, Združenem kraljestvu, Estoniji, Poljski, na Cipru, v Portugalski, Belgiji, Italiji, Latviji, Litvi in Nizozemski. Države, kjer je izobrazba očeta bolj povezana z zgodnjim opuščanjem šolanja, so: Slovaška, Češka (v teh državah je razlika med izobrazbo matere in očeta ter zgodnjim opuščanjem šolanja največja in znaša več kot 6 %), Hrvaška, Romunija in Madžarska. V skupino držav, kjer ni razlik med izobrazbo očeta in matere ter opuščanjem izobraževanja, pa so se uvrstile: Španija, Luksemburg, Bolgarija, Malta, Slovenija, Avstrija in Nemčija.

Znotraj konteksta socialno-ekonomskega statusa družine predstavljamo tudi podatke o povezanosti med osipništvom in številom nezaposlenih odraslih oseb v gospodinjstvu (Slika 4). Podatki za vse države članice EU kažejo, da večje je število odraslih nezaposlenih članov gospodinjstva, večji je delež osipnikov. V gospodinjstvih, kjer ni nezaposlenih odraslih oseb, je delež osipnikov 6 %. Med gospodinjstvi z eno nezaposleno osebo število osipnikov naraste na 13,7 %. Delež je še večji med gospodinjstvi z dvema oz. tremi nezaposlenimi osebami. V gospodinjstvih z dvema nezaposlenima znaša omenjeni delež 22,9 %, v gospodinjstvih s tremi nezaposlenimi pa kar 32,9 %.

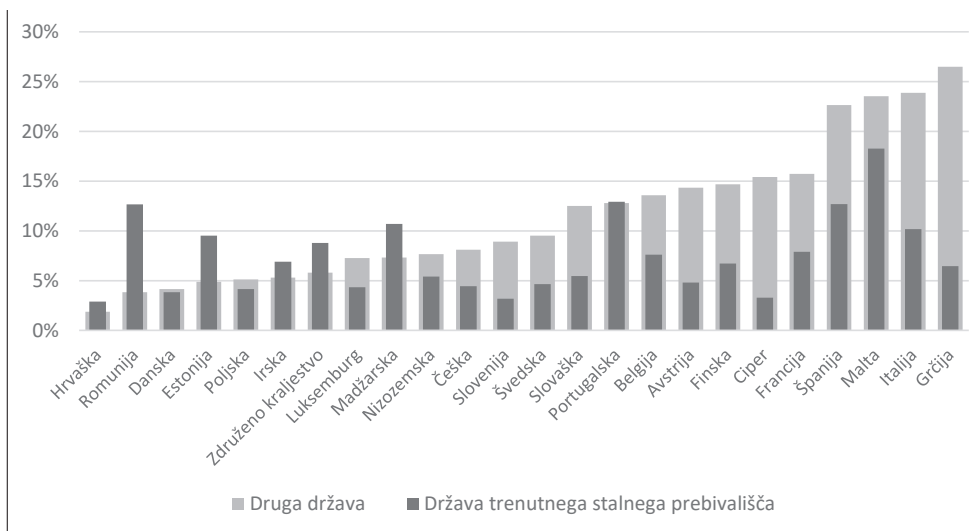

Slika 4: Delež mladih, ki so zgodaj opustili šolanje, glede na število nezaposlenih odraslih oseb v gospodinjstvu (EU28, 2014)

Če pogledamo sliko po državah, vidimo, da z večanjem števila nezaposlenih v gospodinjstvu narašča tudi število osipnikov. Če pogledamo samo zadnjo skupino, torej gospodinjstva, v katerih so nezaposlene tri odrasle osebe, vidimo, da je delež osipnikov v

takih gospodinjstvih relativno velik, saj za vse države članice v tej skupini velja, da je delež osipnikov večji od 10 %. Še posebno velik, celo večji od 50 %, pa je v naslednjih državah: Latvija, Nemčija, Bolgarija, Češka, Avstrija, Združeno kraljestvo in Malta – iz slednje poročajo celo o 100-odstotnem deležu osipnikov v skupini gospodinjstev s tremi nezaposlenimi osebami. Drugačno razmerje zaznamo le pri Irski in Nizozemski, kjer se delež osipnikov v gospodinjstvih s tremi brezposelnimi odraslimi osebami v primerjavi z gospodinjstvi z dvema brezposelnima sicer zmanjša, a je še vedno večji od 10 %.

Zanimalo nas je tudi, ali na zgodnje opuščanje šolanja vpliva, kje so glede na trenutno državo stalnega bivališča anketiranci bili rojeni (Slika 5). Tu ločujemo dve skupini posameznikov, tiste, ki so se rodili in šolali v isti državi, ter tiste, ki so se rodili v državi, ki ni država njihovega šolanja in trenutnega bivanja, z drugimi besedami govorimo o priseljencih.

Slika 5: Delež mladih priseljencev, ki so zgodaj opustili šolanje (EU28, 2014)

Podatki za države članice EU kažejo, da je delež mladih priseljencev, ki so opustili šolanje, dvakrat večji od deleža mladih, ki živijo v državi, v kateri so se tudi rodili. Medtem ko znaša evropsko povprečje mladih osipnikov, ki so se rodili v državi, v kateri se šolajo, 7,4 %, je delež mladih osipnikov, ki prihajajo iz drugih držav, 14,0 %.

Ko pogledamo stanje po posameznih državah, vidimo, da je slika večinoma podobna. Največjo razliko smo zaznali v Grčiji in Italiji, sledi Ciper. V omenjenih državah je razlika večja od 10 %, v Grčiji znaša celo 20,0 %. Države, kjer se razlika giblje med 5 % in 10 %, so Španija, Avstrija, Irski, Finska, Francija, Belgija, Slovenija (5,7 %) in Malta. Manj kot petodstotno razliko med osipniki migranti in tistimi, ki živijo v državi, v kateri so se rodili, je zaznati v Švedski, Češki, Luksemburgu, Nizozemski in Poljski. Medtem ko na Danskem in Portugalskem med osipniki ni razlik glede na državo rojstva in bivanja, je v

državah, kot so Hrvaška, Romunija, Estonija, Irska, Združeno kraljestvo in Madžarska, med osipniki več takih, ki so se rodili v državi, v kateri trenutno živijo.

RAZPRAVA

S problematiko zgodnjega opuščanja šolanja oz. osipništva se države članice EU spopadajo na različne načine, pri čemer pa vse sledijo strategiji Evropa 2020 (European Commission, 2010), kjer je kot eden ključnih ciljev do leta 2020 določeno zmanjšanje zgodnjega opuščanja šolanja na manj kot 10 %.

Strokovnjaki ugotavljajo, da ima sama šola pomembno vlogo pri zmanjševanju zgodnjega opuščanja šolanja, vendar delo v šolah ne more potekati brez podpore politike in ukrepov na ravni izobraževalnega sistema. Rezultati študij in raziskav (npr. Alivernini in Lucidi, 2011; European Commission, EACEA, Eurydice in Cedefop, 2014; Marks in Fleming, 1999) kažejo, da so najučinkovitejši integrirani pristopi, ki se osredotočajo na osnovne vzroke zgodnjega opuščanja šolanja. Problem je mogoče zmanjšati samo s celovitimi strategijami, ki obravnavajo celoten izobraževalni spekter ter vključujejo ukrepe preprečevanja, posredovanja in nadomeščanja. Za preprečevanje zgodnjega opuščanja šolanja so potrebne pobude na sistemski ravni, kar je tesno povezano s tem, da so zagotovljeni pogoji za uspešno šolanje, ter z obliko sistemov izobraževanja in usposabljanja (npr. spodbudno učno okolje). Intervencija po navadi poteka na ravni posameznih šol ter zahteva orodja in mehanizme za zgodnje odkrivanje podpore, ki bi bila potrebna za učenje in motivacijo. Kompenzacijski ukrepi pa so namenjeni mladim, ki so šolanje zaradi različnih razlogov že prekinili, cilj omenjenih ukrepov pa je prizadevanje za ponovno vključitev posameznikov v izobraževanje in usposabljanje.

Ker imamo v Sloveniji primerjalno z drugimi državami članicami EU eno najnižjih stopenj zgodnjega opuščanja šolanja, se bomo v diskusiji osredotočili predvsem na ukrepe, s katerimi se v naši državi, kot se zdi, uspešno spopadamo s problematiko osipništva.

V slovenskem izobraževalnem sistemu spremljamo več kazalnikov, ki posredno ali neposredno vplivajo na nizko raven zgodnjega opuščanja izobraževanja. Kazalniki segajo od širših, političnih in sistemskih sprememb do specifičnih institucionalnih ukrepov, ki mladim pomagajo premagati izobraževalne ali osebne ovire, vsi pa vplivajo na to, da mladi ostajajo v izobraževanju. Ker je opuščanje šolanja močno povezano z brezposelnostjo, pogledjmo strukturo dolgotrajno brezposelnih oseb. Po podatkih Zavoda RS za zaposlovanje je bilo med 120.000 nezaposlenimi, ki so bili konec leta 2012 prijavljeni na Zavodu RS za zaposlovanje, skoraj polovica (45,6 %) takih, ki so bili brezposelni več kot eno leto (Zavod RS za zaposlovanje 2015). In med temi iskanci zaposlitve je največ, kar 62,8 %, takih, ki niso dokončali osnovne šole ali pa je dokončana osnovna šola njihova najvišja dosežena stopnja izobrazbe (Zavod RS za zaposlovanje, 2017, str. 20). Tudi zato je pomembno, da država vzpostavi sistem, s katerim zmanjšuje osipništvo oz. posameznikom, ki so šolanje opustili, ponudi način, da izobrazbo vendarle pridobijo. Na tem mestu omenjamo samo nekatere (sistemske) ukrepe, prek katerih se v Sloveniji lotevamo reševanja omenjene

problematike. Na prvo mesto postavljamo svetovanje, ki je učencem in dijakom na voljo v okviru šolske svetovalne službe, tako v osnovnih kot srednjih šolah. Pomemben vidik svetovalne dejavnosti učencem in dijakom je tudi poklicno usmerjanje. To se v osnovni šoli začne že v 8. razredu, še posebej intenzivno pa je v zaključnem, 9. razredu, kjer šole učencem poleg individualnega svetovanja ponujajo še številne druge aktivnosti (npr. predstavitve srednjih šol, ogledi srednjih šol, podjetij, ustanov, udeležba na delavnicah, ki jih izvajajo srednje šole, obisk kariernega središča, ugotavljanje posameznikovega interesa s pomočjo izpolnjevanja vprašalnika o poklicni poti), ki so učencem v pomoč pri izbiri poklica in šole, kjer bodo šolanje nadaljevali. Podobna oblika poklicnega svetovanja je na voljo tudi dijakom v srednjih šolah. Poleg poklicnega usmerjanja svetovalnih služb na šolah, ki je v Sloveniji določeno z Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (1996), se lahko učenci in dijaki po informacije o izbiri poklica in šole obrnejo na druga središča ali spletne portale. Tu omenjamo le nekatere: karierni centri oz. središča, sejem Informativa, spletne strani Zavoda RS za zaposlovanje (eSvetovanje), portal Moja izbira (<http://www.mojaizbira.si>) in drugi. Strokovna pomoč pri izbiri poklica in dostopnost informacij posamezniku ne le olajšajo izbiro, temveč predvsem pomagajo, da si izbere šolo in poklic, ki ga zanima. Svetovalno službo in predvsem poklicno usmerjanje lahko uvrščamo tako med preventivne kot med kurativne ukrepe pri zmanjševanju osipa, saj lahko učenci in predvsem dijaki s pomočjo šolske svetovalne službe popravijo morebitno slabo odločitve in najdejo šolo ali program, ki jim je bližje tako po interesu kot zahtevnosti.

Med t. i. kurativnimi programi omenjamo Projektno učenje mlajših odraslih (PUM-O), program neformalnega izobraževanja, ki je nadgradnja zelo uspešnega programa izobraževanja odraslih Projektno učenje za mlajše odrasle – PUM ter je namenjen mlajšim odraslim med 15. in 26. letom, ki so opustili šolanje in imajo status brezposelne osebe. Glavni cilj Projektnega učenja mlajših odraslih »je približevanje in vstop udeležencev na trg dela. PUM-O udeležencem omogoča, da si postavijo karierni cilje na podlagi kariernega načrta ter pridobijo manjkajoče kompetence in izkušnje, pomembne za trg dela« (PUM-O, 2015, str. 3), pri čemer je poudarek programa »na pridobivanju znanja in kompetenc, ki mladim omogočajo trajnostno zaposljivost, in v tem duhu ni usmerjen zgolj na usposabljanje za kratkoročne zaposlitve, temveč na izboljševanje udeležencevih ključnih in poklicnih kompetenc, ki se dolgoročno izražajo v samoiniciativnosti in podjetnosti udeleženca na različnih življenjskih področjih« (prav tam).

Mladim, ki so šolanje že opustili, so na voljo tudi programi, v katerih lahko pridobijo formalno izobrazbo kot odrasli udeleženci, srednje šole namreč ponujajo tudi programe za odrasle udeležence, ki pa so plačljivi. Za tiste, ki se ne odločijo za pridobitev formalne stopnje izobrazbe, so na voljo programi, v katerih lahko potrdijo svoja znanja in spretnosti s pridobitvijo nacionalne poklicne kvalifikacije (NPK). Ukrep je namenjen posameznikom, ki niso pridobili formalne stopnje izobrazbe, imajo pa določena znanja, ki jih lahko izkažejo na podlagi različnih potrdil (referenčna pisma, potrdila o udeležbi na usposabljanjih, pogodbe o delu idr.) in skozi postopke pridobijo certifikat, s katerim dokazujejo usposobljenost oz. obvladovanje določenih spretnosti, sposobnosti, znanja.

Pomemben ukrep pri preprečevanju osipništva je tudi shema Jamstvo za mlade, ki ga v Sloveniji izvajamo od leta 2014 in predvideva, da je vsakemu mlademu, staremu med 15 in 29 let, ki je vsaj štiri mesece prijavljen na Zavodu RS za zaposlovanje, ponujeno usposabljanje, povezano z iskanjem zaposlitve, izboljšanjem poklicnih spretnosti ali pridobitvijo formalne izobrazbe. Ukrep je bil vpeljan z namenom »omogočanja nemotenega prehoda med izobraževanjem in zaposlitvijo, dvigu konkurenčnosti na trgu dela in premagovanju ovir, s katerimi se mladi srečujejo na začetku svoje poklicne poti, kamor sodi predvsem pomanjkanje delovnih izkušenj in nekaterih kompetenc« (Poročilo o izvajanju ..., 2016, str. 11). A kot ugotavlja P. Klemše (2018), shema »v obdobju 2014–2015 glede na kazalnike spremljanja ni izpolnila pričakovanj in ni dovolj pripomogla k zmanjšanju brezposelnosti mladih v Sloveniji« (Klemše, 2018, str. 101), saj se je v tem obdobju stopnja registrirane brezposelnosti med mladimi premalo znižala, prav tako pa se, kot še navaja avtorica, povprečno obdobje brezposelnosti ni skrajšalo, temveč celo podaljšalo (prav tam).

SKLEP

V članku smo analizirali zgodnje opuščanje šolanja v Sloveniji, njegove sistemske značilnosti in ukrepe, ki ga po našem mnenju zmanjšujejo. Zmanjševanje zgodnjega opuščanja izobraževanja je ena izmed najpomembnejših nalog v strategijah EU, saj lahko verjameмо, da pomaga pri premagovanju brezposelnosti in izboljšanju dostopa do izobraževanja. Sklenemo lahko, da je Slovenija, ko je govor o osipu in zgodnjem opuščanju šolanja, »zgodba o uspehu«, saj mednarodni podatki kažejo, da so slovenske stopnje zgodnjega opuščanja šolanja med najnižjimi v EU. Kljub temu pa je treba uvesti in obdržati ukrepe za ohranjanje učencev v šolah. To je tudi v skladu z vladno politiko, ki za osipnike in tiste, ki zapustijo izobraževalni sistem, želi poskrbeti čim prej po izstopu iz sistema izobraževanja (Barle Lakota in Černoša, 2011). Iz predstavljenega v članku lahko ugotovimo, da gredo ukrepi v naši državi trenutno v dve smeri. Prva je individualizacija, usmerjanje in podpora manj uspešnim učencem in dijakom, druga pa je razvijanje metod in strategij, s katerimi podpiramo razvoj kompetenc, ki zagotavljajo uspešnost pri izobraževanju.

Poleg predstavljenega lahko enega od glavnih razlogov za nizko stopnjo zgodnjega opuščanja šolanja v Sloveniji vidimo tudi v odprtosti sistema (poklicnega) izobraževanja, ki omogoča dokaj enostavno prehodnost med različnimi vrstami izobraževalnih programov. Na vsaki stopnji izobraževanja so dijakom na voljo številne možnosti za prehode po vertikali, vse do terciarnega izobraževanja ali manj zahtevnih poklicnih programov. Sistem omogoča tudi horizontalno mobilnost in tako dopušča korekcije morebitnih »napačnih odločitev« pri izbiri srednješolskega programa. Čeprav obstaja manj možnosti za prehod iz poklicnega v splošno izobraževanje (gimnazije), možnost prehoda v terciarno izobraževanje ni zaprta.

Drug pomemben razlog za nizko stopnjo osipa v Sloveniji, ki je pravzaprav nadaljevanje opisane odprtosti sistema, je bogato in raznoliko šolsko omrežje. Mnoge srednje šole (ali šolski centri) izvajajo vsebinsko podobne programe na različnih ravneh ISCED. To pomeni,

da imajo dijaki, ki niso uspešni v zahtevnejših programih (ISCED 3), možnost prehoda na nižje, manj zahtevne programe (ISCED 2). Tako omenjeni dijaki šolanja ne opustijo, saj imajo »drugo priložnost«, da nadaljujejo svoje izobraževanje in pridobijo določeno stopnjo formalne izobrazbe, poleg tega pa lahko svoje šolanje nadaljujejo v okolju, ki ga že poznajo, kar je pomembno tudi s prej omenjenega vidika dejavnikov šolskega okolja.

Sklepamo, da slovenski izobraževalni sistem skupaj z ukrepi politike učinkovito vpliva na nadaljevanje izobraževanja mladih. Kljub nizki stopnji zgodnjega opuščanja šolanja pa je vendarle treba razmišljati o bolj sistematični uvedbi predvsem preventivnih ukrepov, s katerimi bi se izobraževalni sistem bolje prilagodil potrebam mladih, aktivni udeležbi mladih pri oblikovanju takšnih procesov in jih z ustreznim poklicnim usmerjanjem spodbujal k pozitivnemu odnosu do izobraževanja.

Eden od ukrepov na institucionalni ravni je skrb za izboljšanje šolske klime, kar nekateri avtorji razumejo kot skriti dejavnik šolske uspešnosti oz. neuspešnosti (Jimerson, Anderson in Whipple, 2002; Stearns idr., 2007). To je lahko povezano z načinom ureditve izobraževanja, ustvarjanjem manj toge atmosfere, boljšim kolektivnim in timskim delovnim ozračjem itd. Gre za posebno pomemben vidik dela šole, saj so ugotovili, da krepitev občutka navezanosti na šolo bistveno vpliva na preprečevanje zgodnjega opuščanja šolanja (De Witte idr., 2013; Markussen, Frøseth in Sandberg, 2011).

Področje, ki zahteva dodatno pozornost oblikovalcev politike in strokovnjakov, pa so skupine z velikim tveganjem (npr. mladi invalidi, migranti). Učitelji morajo razviti kompetence za delo z različnimi medkulturnimi skupinami dijakov, šole pa bi morale prejeti več sredstev za tečaj slovenskega jezika, delo z Romi, individualizacijo programov za dijake s posebnimi potrebami, podaljšano šolanje za učence s posebnimi potrebami itd.

Zgodnje opuščanje šolanja oz. osipništvo je zagotovo precej aktualna tematika in glede na statistične podatke o stanju v državah EU tudi dokaj akutna. V Sloveniji se sicer lahko pohvalimo z nizko stopnjo osipništva, kar gre pripisati odprtosti izobraževalnega sistema in ukrepom, ki jih v državi izvajamo. A vendarle podatki kažejo, da še vedno obstajajo skupine, ki jih ukrepi ne zajamejo in ki kljub pomoči opuščajo šolanje. Zato menimo, da nikakor ne smemo »zaspati na lovrikah dobrega stanja«, ampak se moramo sistematično lotiti težav, ki v osipništvu ostajajo nerešene. Ne zaradi statistike ali zahtev EU, ampak zaradi ljudi, saj tudi zadnji izsledki raziskave PISA kažejo, da »socialno-ekonomski položaj močno vpliva na uspešnost učencev, vendar prikrajšani učenci dobro delujejo v bolj pravičnih izobraževalnih sistemih« (OECD, 2018, str. 15).

LITERATURA

- Alivernini, F. in Lucidi, F. (2011). Relationship between social context, self-efficacy, motivation, academic achievement, and intention to drop out of high school: A longitudinal study. *The Journal of Educational Research*, 104(4), 241–252.
- Audas, R. in Willms, J. D. (2002). *Engagement and dropping out of school a life-course perspective*. Hull: Applied Research Branch, Human Resources Development Canada.

- Banerjee, P. A. (2016). A systematic review of factors linked to poor academic performance of disadvantaged students in science and maths in schools. *Cogent Education*, 3(1), 1–17. Pridobljeno s <https://doi.org/10.1080/2331186X.2016.1178441>.
- Barle Lakota, A. in Černoša, S. (2011). *National report of the Republic of Slovenia on the implementation of the strategic framework for European cooperation in education and training (ET2020) (unpublished report)*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Blue, D. in Cook, J. E. (2004). High school dropouts: Can we reverse the stagnation in school graduation? *Study of High School Restructuring*, 1(2), 1–11.
- Cairns, R. B., Cairns, B. D. in Neckerman, H. J. (1989). Early school dropout: Configurations and determinants. *Child Development*, 60(6), 1437–1452. Pridobljeno s <https://doi.org/10.2307/1130933>.
- Cataldi, E. F., Laird, J. in Kewal Ramani, A. (2009). *High school dropout and completion rates in the United States: 2007 (NCES 2009-064)*. Washington: National Center for Education Statistics, Institute of Education Sciences, US Department of Education. Pridobljeno s <http://nces.ed.gov/pubsearch/pubsinfo.asp?pubid=2009064>.
- Cederberg, M. in Hartsmar, N. (2013). Some aspects of early school leaving in Sweden, Denmark, Norway and Finland. *European Journal of Education*, 48(3), 378–389. Pridobljeno s <https://doi.org/10.1111/ejed.12036>.
- Commission of the European Communities. (2009). *Progress towards the Lisbon objectives in education and training. Indicators and benchmarks 2008. (No. SEC (2008) 2293)*. Brussels: European Commission.
- Dalton, B., Gennie, E. in Ingels, S. J. (2009). *Late high school dropouts: Characteristics, experiences, and changes across cohorts (NCES 2009-307)*. Washington: National Center for Education Statistics, Institute of Education Sciences, US Department of Education.
- De Witte, K., Nicaise, I., Lavrijsen, J., Van Landeghem, G., Lamote, C. in Van Damme, J. (2013). The impact of institutional context, education and labour market policies on early school leaving: a comparative analysis of EU countries. *European Journal of Education*, 48(3), 331–345. Pridobljeno s <https://doi.org/10.1111/ejed.12034>.
- Dekkers, H. in Claassen, A. (2001). Dropouts – disadvantaged by definition? A study of the perspective of very early school leavers. *Studies in Educational Evaluation*, 27(4), 341–354. Pridobljeno s [https://doi.org/10.1016/S0191-491X\(01\)00034-7](https://doi.org/10.1016/S0191-491X(01)00034-7).
- Ensminger, M. E. in Slusarcick, A. L. (1992). Paths to high school graduation or dropout: A longitudinal study of a first-grade cohort. *Sociology of Education*, 65(2), 95–113. Pridobljeno s <https://doi.org/10.2307/2112677>.
- European Commission (2010). *Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. COM(2010) 2020 final*. Strasbourg: European Commission. Pridobljeno s <https://www.eea.europa.eu/policy-documents/com-2010-2020-europe-2020>.
- European Commission. (2011). *Progress towards the common European objectives in education and training. Indicators and benchmarks 2010/2011*. Strasbourg: European Commission. Pridobljeno s http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/indicators10_en.htm.
- European Commission, EACEA, Eurydice in Cedefop. (2014). *Tackling early leaving from education and training in Europe: Strategies, policies and measures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurostat. (2017). *Early leavers from education and training by sex and labour status (koda spletne table: edat_ifse_14)*. Pridobljeno s <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

- Evropska komisija (2013). *Reducing early school leaving: Key messages and policy support*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Fernández-Macías, E., Antón, J.-I., Braña, F.-J. in De Bustillo, R. M. (2013). Early school-leaving in Spain: evolution, intensity and determinants. *European Journal of Education*, 48(1), 150–164. Pridobljeno s <https://doi.org/10.1111/ejed.12000>.
- Geržina, S., Vranješ, P., Cek, M., Hazl, V., Mesec, P. in Švab, A. (2001). *Modernisation of vocational education and training: national report, Slovenia 2000*. Ljubljana: National VET Observatory Slovenia, Centre of the Republic of Slovenia for Vocational Education and Training.
- Glick, J. E. in White, M. J. (2004). Post-secondary participation of immigrant and native youth: The role of familial resources and education expectations. *Social Science Research*, 33(2), 272–299.
- Hoffman, J. L. in Lowitzki, K. E. (2005). Predicting college success with high school grades and test scores: Limitations for minority students. *Review of Higher Education*, 28(4), 455–474. Pridobljeno s <https://doi.org/10.1353/rhe.2005.0042>.
- Ishitani, T. T. in Snider, K. G. (2006). Longitudinal effects of college preparation programs on college retention. *IR Applications*, 9, 1–10.
- Jimerson, S. R., Anderson, G. E. in Whipple, A. D. (2002). Winning the battle and losing the war: Examining the relation between grade retention and dropping out of high school. *Psychology in the Schools*, 39(4), 441–457. Pridobljeno s <https://doi.org/10.1002/pits.10046>.
- Klanjšek, R., Flere, S. in Lavrič, M. (2007). Kognitivni in družbenoekonomski dejavniki šolskega uspeha v Sloveniji. *Družboslovne razprave*, 23(55), 49–69.
- Klemše, P. (2018). Aktivna politika zaposlovanja mladih: Jamstvo za mlade. *Andragoška spoznanja*, 24(2), 89–103.
- Lamb, S. in Markussen, E. (2011). School dropout and completion: An international perspective. V S. Lamb, E. Markussen, R. Teese, N. Sandberg in J. Polesel (ur.), *School dropout and completion: international comparative studies in theory and policy* (str. 1–16). Dordrecht: Springer.
- Marks, G. N. in Fleming, N. (1999). Influences and consequences of well-being among Australian young people: 1980–1995. *Social Indicators Research*, 46(3), 301–323. Pridobljeno s <https://doi.org/10.1023/A:1006928507272>.
- Markussen, E., Frøseth, M. W. in Sandberg, N. (2011). Reaching for the unreachable: Identifying factors predicting early school leaving and non-completion in Norwegian upper secondary education. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 55(3), 225–253.
- OECD (2018). *Equality in education: Breaking down barriers to social mobility*, PISA. Paris: OECD Publishing. Pridobljeno s <https://doi.org/10.1787/9789264073234-en>.
- Ou, S.-R. in Reynolds, A. J. (2006). Early childhood intervention and educational attainment: Age 22 findings from the Chicago longitudinal study. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 11(2), 175–198.
- Poročilo o izvajanju izvedbenega načrta Jamstva za mlade 2014–2015*. (2016). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno s http://www.mdds.gov.si/si/delovna_podrocja/trg_dela_in_zaposlovanje/jamstvo_za_mlade.
- Povezovalna tabela za stopnjo izobrazbe*. (b. l.) Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Pridobljeno s http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/PEKP/Dokumenti/Navodila_PEKP/Povezovalna_tabela_za_stopnjo_izobrazbe.pdf.
- PUM-O, 2015 – Program projektno učenje mlajših odraslih – PUM-O*. (2015). Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
- Radovan, M. (2012). Razumevanje in zmanjševanje osipa v e-izobraževanju. *Andragoška spoznanja*, 18(1), 28–37.

- Rumberger, R. W. (1983). Dropping out of high school: The influence of race, sex, and family background. *American Educational Research Journal*, 20(2), 199–220. Pridobljeno s <https://doi.org/10.3102/00028312020002199>.
- Rumberger, R. W. (1995). Dropping out of middle school: A multilevel analysis of students and schools. *American Educational Research Journal*, 32(3), 583–625. Pridobljeno s <https://doi.org/10.3102/00028312032003583>.
- Stearns, E., Moller, S., Blau, J. in Potochnick, S. (2007). Staying back and dropping out: The relationship between grade retention and school dropout. *Sociology of Education*, 80(3), 210–240. Pridobljeno s <https://doi.org/10.1177/003804070708000302>.
- Ule, M., Kuhar, M. in Kožar Černelič, S. (2003). *Kakovost življenja otrok in mladostnikov v Sloveniji: projektna naloga: študija problema osipništva v Sloveniji: zaključno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Yukseker, D. (2007). Internal displacement and social exclusion: Problems encountered by internally displaced persons in the provinces of Istanbul and Diyarbakir. V D. Kurban, D. Yukseker, A. B. Celik, T. Unalan in A. T. Aker (ur.), *Coming to terms with forced migration: Post-displacement restitution of citizenship rights in Turkey* (str. 43–52). Istanbul: TESEV Publications.
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja – ZOFVI (1996). *Uradni list RS*, 12/96.
- Zavod RS za zaposlovanje. (2015). *Mladi in trg dela*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje.
- Zavod RS za zaposlovanje. (2017). *Strokovna izhodišča za leto 2018*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje.